

Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Dilsel Becerileri

Language Skills of Children With Autism Spectrum Disorder

Eda CAN KÖKMEN¹
Ayşegül ÖZCAN VURAL²

Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Dilbilim Bölümü, İzmir,
Türkiye

ÖZ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), gelişimin erken dönemlerinde ortaya çıkan, yaşam boyu etkilerini sürdüren nörogelişimsel bir bozukluktur. OSB tanılı çocuklarda, tekrarlayan takıntılı davranışlar gözlemlenmektedir. Bu çocukların dil ve konuşma konusundaki eksiklikleri diğer belirtilere oranla daha belirgindir ve günlük yaşamda kendilerini ifade edememeleri onlar için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle OSB tanılı çocukların farklı alanlardaki becerilerini ortaya çıkarmaya yönelik olarak farklı araştırmacılar tarafından birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları doğrudan dil değerlendirmesi yapmış, bazıları ise uyguladıkları alt testlerle bu çocukların dilsel becerilerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, OSB tanılı çocukların genel becerileri ile ilgili bir değerlendirme yaparak alanyazında özellikle dil becerilerine yönelik yapılmış akademik çalışmaları betimlemektir.

Anahtar Kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, OSB, dilsel beceriler

ABSTRACT

Autism spectrum disorder is a neurodevelopmental disorder that appears in the early stages of development and continues its effects throughout life. Repetitive obsessive behaviors are observed in children with autism spectrum disorder. These children's deficiencies in language and speech are more distinctive than other symptoms, and their inability to express themselves in daily life causes a great problem for them. Many studies have been carried out by different researchers on language and speech, especially in autism spectrum disorder. Some of these studies have examined the linguistic skills of these children directly, and some of them have revealed these skills with the subtests they have applied. In this context, the aim of this study is to make an assessment of the general skills of children with autism spectrum disorder and to describe academic studies in literature, especially on linguistic skills.

Keywords: ASD, autism spectrum disorder, linguistic skills

Giriş

Dil, bir toplumda ses ve anlam açısından ortak olan unsur ve kurallardan yararlanarak düşünce, duygu ve arzuların başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, oldukça gelişmiş bir sistemdir (Aksan, 2017, s. 55). Düşünme ve dil yetisi, insanı tüm canlılardan ayıran temel özelliklerdendir. Tüm insanlar dil edinme potansiyeli ile doğar. İnsanın biyolojik gelişimi ve beyin evrimi göz önüne alındığında, dil edinme yete- neğinin var olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, dil, çocuğun doğduğu kültürel topluluk içindeki sosyal etkileşim ve iletişim yoluyla edinilir. Beyin gelişimi, bu süreçte önemli bir yapı taşıdır (Topbaş, 2017, s. 21). Çocuğun dil gelişiminin en önemli göstergesi, hücresel bağlantıların gelişimidir. Bu özellikler, yaşamın ilk yıllarında konuşulan dilin algılanması, oyun ve konuşma üretimi ile yakından ilgilidir. Bireysel farklılıklar da yaşamın ilk yıllarının bir yansımasıdır. Ayrıca çevresel, fiziksel, organik, yapısal, işlevsel vb. sorunlar bu gelişmeyi engelleyebilir (Topbaş, 2017, s. 22). Bu kişisel farklılıklara da verilebilecek en önemli örnek Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)'dur.

OSB gelişimin erken dönemlerinde ortaya çıkan, sosyal etkileşim ve sosyal iletişimde kalıcı bozukluklar ve sınırlı tekrarlayan davranışlarla karakterize nörolojik gelişimsel bir bozukluktur (Amerikan Psikiyatri Birliği [APB], 2013). OSB'nin nedeni, yıllar önce keşfedilmesine ve çok çeşitli alanlarda çalışılmasına rağmen henüz tam olarak aydınlatılamamıştır. Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El

Geliş Tarihi/Received: 05.05.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 04.11.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 28.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Eda CAN KÖKMEN
E-mail: eda.can@deu.edu.tr

Atif: Can Kökmen, E., & Özcan Vural, A. (2023). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların dilsel becerileri. *Journal of Literature and Humanities*, 71, 27-32.

Cite this article as: Can Kökmen, E., & Özcan Vural, A. (2023). Language skills of children with autism spectrum disorder. *Journal of Literature and Humanities*, 71, 27-32.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Kitabı'nda (Diagnostic and Static Manual of Mental Disorders-5 (DSM-5)) yer alan sınıflamaya bakıldığında, tanı ölçütlerinden birisi olarak OSB'ye sahip çocukların sosyal etkileşim ve dilsel gelişim açısından karşılaştıkları zorluklar göze çarpmaktadır. OSB şiddet ölçüsü olarak çocukların karşılaştıkları sosyal iletişim bozuklukları ve sergiledikleri sınırlı yineleyici davranışların şiddeti temel alınmaktadır (APB, 2013).

OSB tanılı çocukların dili algılaması ve birçok alandaki gelişimlerinin geride kalmaması için ebeveyn farkındalığı ve erken teşhis çok önemlidir (Lord ve ark., 2018, s. 2). OSB genellikle ilk otuz aydan önce bebeklik döneminde ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde çocukların konuşma ve dil gelişiminde önemli bir gecikme gözlemlenir (Darıca ve ark., 2005, s. 16). İlerleyen yıllarda OSB belirtileri; göz teması kurmada daha fazla güçlük, ismen çağrıldığında bakamama, malzemeleri ve nesnelere sıraya koyamama, ilgisiz ortamlarda tekrar tekrar bazı sözcükleri söyleyememe, oyuncaklarla oynamama, eşya tutamama, nesnelere tersine çevrilmesi, belirli bir nesneye aşırı bağlanma hissi, yüz ifadelerini kullanamama, hitap edilen tarafa dönmeme gibi durumlarda kendini gösterir (Wing & Potter, 2002, ss. 24-25). OSB'nin şiddeti ve olası belirtileri zamanla azalmasına rağmen, tamamen ortadan kalkmamaktadır.

OSB tanılı çocuklar, bilgileri ayırma, kategorize etme ve işleme açısından farklılık göstermektedir. Bilgiler algısal özelliklerine göre işlenir ve kolayca ezberlenir. Bu çocuklar mekânsal düzenleme ve kısa süreli hafıza çalışmalarında da oldukça başarılıdır. Ancak, öğrenilenler öğrenildikleri bağlam/durum içinde kalır; diğer durumlara genellenemez, anlamsal ve işlevsel değerlendirme ve sınıflandırma yapılamaz (Ege, 2006, s. 13). OSB tanılı çocukların temel davranışlarından bazıları güdültüye, sese verilen tepki ya da tepkisizlik, tekrarlayan hareketlere aşırı ilgi (oldukları yerde zıplama) vb. olarak sıralanabilir. Sosyal ve duygusal algıyı işlemede sorun yaşayan OSB tanılı çocuklar, insanların görünüşlerinin farkında iken onların duygu ve düşüncelerini kavramakta, yüzlerdeki veya bakışlardaki anlamları okumakta, sosyal empati hissetmekte ve kendilerini başkalarının yerine koymakta zorlanmaktadır (Ege, 2006, s. 14).

Dil becerileri, alıcı dil ve ifade edici dil olarak ikiye ayrılmaktadır. Alıcı dil, duyuusal-sinirsel ağ ve işitsel-algısal süreçler aracılığıyla sözlü uyarıların anlaşılması iken ifade edici dil duyu ve motor-sinir işlevler ile zihinsel kavramın bir ses imgesi aracılığıyla ifade edilmesidir (Karacan, 2000, s. 263). 1960'larda ve 1970'lerin başında, OSB'nin farklı belirtilerinin araştırılmaya başlanmasıyla otizmli bireylerin dil becerilerinin bu bozukluğu anlamada anahtar olduğu ortaya çıkarılmıştır (akt. Kelley, 2011, s. 124). Sonraki yıllarda da OSB teşhisi konmuş çocuğu olan pek çok ailenin, çocuklarının gelişiminde bir sorun olduğunu dilsel becerilerindeki gerilikten anladığı bildirilmiştir (Tager-Flusberg ve ark., 2005).

OSB tanılı çocukların bazen çevreden gelen seslere tepkisiz olmaları onların işitme kaybına sahip olduklarını düşündürmektedir. İkinci yaşın sonunda bu çocuklar hâlâ dilsel çıktıya sahip olmadıklarından, iletişimleri son derece sınırlı kalmaktadır. Buna rağmen bazı OSB'li çocuklar beş yaşından önce iletişim becerileri geliştirse de konuşmaları normal gelişen çocuklardan daha geri olmaktadır. OSB teşhisi konan çocukların yarısına yakını konuşma becerisini hiç geliştirememekte ve diğerleri ise birkaç sözcükten oluşan bir konuşma performansı sergilemektedir (Tager-Flusberg ve ark., 2005, s. 351).

OSB tanılı çocukların hem alıcı hem de ifade edici dil becerilerinde bozulma veya gecikme olduğu bilinmektedir. Ancak, diğer çocuklarla karşılaştırıldığında OSB'li çocukların ifade edici dil becerilerinin alıcı dil becerilerinden daha iyi olduğu ileri sürülmektedir. Alan yazında bu görüşü desteklemeyen çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar dil becerilerinde heterojenlik olduğunu, diğer bir deyişle bu çocukların bazılarının alıcı veya ifade edici dil becerilerinin normal sınırlar içinde olduğunu, bazılarının ise her iki dil becerisinde de benzer bozukluklara sahip olduğunu ortaya koymuştur (Sütçü ve ark., 2008).

Türkiye'de OSB tanılı çocukların dilsel performanslarına yönelik olarak çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazıları doğrudan dil performanslarını ölçen dil testleri ile uygulama yapmışken, bazıları ise dil performanslarını yürütücü işlevler çerçevesinde incelemiştir. Bu çalışmada da OSB tanılı çocukların alıcı ve ifade edici dil performanslarını değerlendiren ve özellikle OSB'nin dil üzerine etkisinin açıklanmasına katkı sağlayan, son yıllarda yapılmış çalışmaları bütüncül bir yaklaşımla ele almak amaçlanmıştır. Bu bağlamda, alan yazın taramasının hem otizmde dil becerilerinin genel özelliklerinin net bir biçimde değerlendirilmesine hem de OSB'de dil becerisi üzerine çalışma yapacak araştırmacılara farklı dil testlerinin kullanımı ile yeni değerlendirmeler yapma açısından olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Alan yazın taraması, araştırılan konuya ilişkin bilgilerin, kuramsal açıdan değerlendirilmesi ve bu sayede bilimsel bir derlemin oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada "Google Akademik" arama motorunda, "otizm" ve "dil" anahtar sözcükleri kullanılarak 2015-2022 yılları arasında yayımlanmış akademik çalışmalar filtrelenerek alan yazın taraması yapılmıştır. OSB'nin dil becerileri üzerine etkisini değerlendirerek konu hakkında farkındalığı geliştirmek amacıyla yapılmış bu derlemeye 28 akademik çalışma dâhil edilmiştir. Bu çalışmaların 13'ü makale, dokuzu doktora tezi, altısı ise yüksek lisans tezinden oluşmaktadır. Alan yazın taraması ile elde edilen çalışmalar Tablo 1'de sunulmuştur.

Bu çalışmalardan birinde Oğuz (2015), OSB tanılı çocuklarda aşamalı tümce gelişimini incelediği çalışmasında yedi yaşındaki deneğe 12 adet resimli karttan yararlanarak iki haftalık bir süreçte uygulama yapmış, uygulama başı, ortası ve sonunda yaptığı ölçümlerle çocuğun ifade edici dilini değerlendirmiştir. Sonuca göre bu çocuğun kurmuş olduğu tümceler hem sözcük hem de biçimbirim açısından gelişim göstermiştir.

Kaya Döşlü (2016) OSB tanılı 36 çocuk ile normal gelişim gösteren 34 çocuğu Peabody resim sözcük eşleştirme testi (PRSET) kullanarak sözcük dağarcığı açısından karşılaştırmış ve otizmli çocukların performanslarının akranlarından geri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Cinsiyet değişkenine göre veriler değerlendirildiğinde, otizm tanılı kız çocuklarının erkeklere kıyasla daha iyi bir performans sergilediği belirlenmiştir.

Tablo 1.

OSB'de Dilsel Becerilere Odaklanan Çalışmalar

Çalışmanın Adı	Yayın Yılı	Türü
Aşamalı tümce geliştirme uygulamalarının otizmlili çocukların cümle gelişimine etkisi: vaka çalışması.	2015	Makale
3-6 yaş grubu otizmlili ve normal gelişim gösteren çocukların sözcük dağarcığı düzeylerinin incelenmesi	2016	Yüksek Lisans Tezi
Yüksek işlevli otizmlili bireylerin düşünce içeriğini incelemek	2017	Yüksek Lisans Tezi
Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara soru sorarak iletişim başlatmanın kazandırılmasında temel tepki öğretiminin etkileri	2017	Doktora Tezi
Duyu eğitiminin otistik çocukların alıcı dil gelişimine etkileri	2017	Makale
Otizmlili bireylere karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ortak dikkat davranışlarının öğretiminde ipucunun giderek artırılmasıyla öğretimin etkililiği	2018	Doktora Tezi
Okul öncesi dönemde sözel olmayan otizm spektrum bozukluğu tanımlı çocukların söz öncesi becerilerinin gelişiminde anne yanıtlayıcılığının etkisinin boylamsal incelenmesi	2018	Doktora Tezi
Tekrarlı okuma yönteminin otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okuma hatalarına ve okuma hızlarına etkisi	2018	Makale
Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda taklit türlerinin oyun karmaşıklığı ve sözcük dağarcığı ile ilişkileri	2018	Makale
Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda taklit, oyun, jestler ile sözcük dağarcığının ilişkisi.	2018	Makale
Otizmlili konuşma problemlerine çocuk şarkılarının etkilerinin öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi	2018	Yüksek Lisans Tezi
Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların biçim-sözdizimsel dil özelliklerinin incelenmesi	2018	Doktora Tezi
Semantik bilgi ve sözel çalışma belleği ilişkisinin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda incelenmesi	2019	Doktora Tezi
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Okul Öncesi Öğrencilerine İletişim Becerilerinin Öğretiminde Video ile Model Olma Yönteminin Etkililiği	2019	Makale
Otizmlili çocuklardaki konuşma problemlerine çocuk şarkılarının etkilerinin öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi	2019	Makale
Otizmlili bireylere sözcüklerin işitsel eşleşmesi becerisinin kazandırılmasının sözel taklit becerisinde söylenen sözcüklerin anlaşılabilirliğine etkisi	2019	Doktora Tezi
Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların bilişsel ve sosyal becerilerinin geliştirilmesinde mobil sosyal öykü haritaları kullanımı	2019	Doktora Tezi
Sözlü tekrar eden okumaların dil öğrenen otizmlili çocuklarda etkileri	2019	Makale
Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda alıcı ve ifade edici kelime bilgisinin ve artikülasyon becerilerinin değerlendirilmesi	2019	Yüksek Lisans Tezi
Sınıf içi temel tepki öğretiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ifade edici dil becerileri üzerindeki etkisi	2019	Yüksek Lisans Tezi
Akran etkileşiminin otizm spektrum bozukluğu olan bir bireyin dil ve oyun gelişimine etkisinin incelenmesi	2019	Doktora Tezi
3;00-5;11 yaş diliminde bulunan otizm spektrum bozukluğu tanımlı çocukların sözcük dağarcığı gelişimlerinin bir yıl süre ile izlenmesi	2019	Doktora Tezi
Otizm spektrum bozukluğu olan ve tipik gelişen çocuklarda model taklit etme ve modelin niyetini anlama düzeylerinin karşılaştırılması	2020	Yüksek Lisans Tezi
Otizm spektrum bozukluğu olan ve tipik gelişim gösteren çocukların ve annelerinin jest kullanımlarının karşılaştırılması	2020	Makale
Temel tepki öğretiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sözel iletişim becerilerinin kazandırılmasında etkililiği.	2021	Makale
Türkçe konuşan otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda biçimbirim bilgisi	2021	Makale
Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sesbilgisel özelliklerinin incelenmesi	2022	Makale
Türkçe konuşan otizmlili çocukların dil özellikleri	2022	Makale

Akkaya Yılmaz (2017) çalışmasında yüksek işlevli otizm tanımlı 26 çocuğa Beier tümce tamamlama testi uygulamış ve bu çocukların testte yer alan tümceleri nasıl tamamladıklarından yola çıkarak planlama becerileri, duygu ve duygusal ihtiyaçlarını ifade etme, çevresel farkındalık ve soyut düşünme gibi yürütücü işlevlere sahip olabileceğini vurgulamıştır.

OSB tanımlı çocuklarda temel tepki öğretiminin soru sorarak iletişim başlatma becerisine etkisini araştırdığı çalışmasında Bozkuş Genç (2017) yaygın gelişimsel bozukluk ile OSB olan dört çocuğu soru sorarak iletişim başlatma sayısı, genelleme yüzdesi ve farklı gelişim alanlarındaki (psikomotor, bilişsel, sosyal duygusal gelişim) ölçümler ile değerlendirmiştir. Aynı çalışmada Türkçe Erken Dil Gelişimi Testi (TEDİL) kullanılarak bu çocukların dilsel becerileri (sözdizimi/biçimbirim bilgisi, anlam bilgisi, söylem, anlaşılabilirlik ve atlamalar ile sözcük listeleri vb.) de değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre, temel tepki öğretimi çalışmaya dâhil edilen üç çocuk üzerinde alıcı dil ile ifade edici dil puanları açısından olumlu bir etkiye sahiptir.

“Montessori Yöntemi”nin OSB tanımlı sekiz çocuğun alıcı dil becerilerine etkisini ortaya çıkarmaya çalışan Doğru ve Çetingöz (2017) çocukların dilsel becerilerini PRSET ile değerlendirmiş ve bu yöntemin dil testinden almış oldukları puanların artmasında önemli bir etkisinin olduğunu ortaya çıkarmıştır.

OSB'de karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ortak dikkat davranışlarının öğretiminde ipucunun giderek artırılmasıyla öğretimin etkililiğini araştırdıkları çalışmasında Kurnaz (2018) dört otizmlili çocuğun dilsel becerilerini öğretim öncesi TEDİL kullanarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirme, sadece dilsel özellikleri betimleme amacıyla yapılmıştır. Öğretimin etkililiğinin, bu çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerine ne gibi bir etkisinin olduğu ise çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Bir başka çalışmada otizmlili çocukların amaçlı iletişim, taklit ve nesneli oyun gelişimi ile annelerin çocuklarının ilgisini izleyen ve iletişim eylemlerine bağlı yanıtları arasındaki ilişki “Anne-Çocuk Serbest Oyun Etkileşim Oturumu”, “Gözleme Dayalı Yapılandırılmış İşlemler” ve “Alıcı Dil Sözcük Sayısı Türkçe İletişim Davranışları Gelişimi Envanteri I (TİGE I): 8-16 Ay Jest ve Sözcük Ölçeği” kullanılarak altı ay aryla iki kez analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen dilsel becerilerle ilgili sonuçlara göre sözcükler dışında seslendirme ve jestlerin de dâhil edildiği amaçlı iletişim eylemlerinde zamanla artış olduğu ve oluşan farkın seslendirme ve sözcükte istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir (Alak, 2018).

OSB tanımlı dört öğrencinin okuma becerilerini Talim Terbiye Kurulu'ndan izinli birinci sınıf Türkçe kitabından alınan bir metin aracılığıyla test ettikleri araştırmalarında Ceylan ve ark. (2018) tekrar sayısının artmasının, çocukların metni okuma süresini ve sözcük okuma hatalarını azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, metin tekrar sayısının bu çocuklara uygun akıcı okuma becerilerini kazandırmada da etkili olduğu aynı çalışmanın bulgularında yer almaktadır.

Ökcün Akçamış ve ark. (2018) söz öncesi ve sözel dile sahip olan OSB tanımlı 28 çocukta taklit türlerinin sözcük dağarcığı ve oyun karmaşıklığı ile ilişkisini iki haftalık bir süreçte inceledikleri çalışmalarında çocukların ifade edici dil becerileri için doğal dil örneği almış ve bunun analizini yapmıştır. Buna göre, otizmlili çocuklarda taklit becerileri, sözel dilin ve nesnelere oyun karmaşıklığının desteklenmesi sürecinde dikkate alınmalıdır.

Benzer bir çalışma Ökcün Akçamuş (2018) tarafından OSB tanımlı 36 çocuk ile yapılmış, taklit oyun ve jestleri ile OSB tanımlı çocukların alıcı ve ifade edici sözcük dağarcığı arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığı TİGE-I kullanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda bu çocukların taklit, jest ve oyun becerilerinin hem alıcı hem de ifade edici sözcük dağarcığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte jest kullanımının, çocukların sözcük dağarcığı gelişiminde önemli bir role sahip olabileceği ileri sürülmüştür.

Nesneli oyun ve taklit becerilerinin alıcı ve ifade edici dil sözcük dağarcığı ile ilişkisi bir başka araştırmacı tarafından incelenmiş ve bu amaçla sözel dil becerilerine sahip olan ve olmayan 61 OSB tanımlı çocuk TİGE ile değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, sözel dil becerisine sahip olan OSB'li çocukların nesneli oyun puanı ile anında taklit puanı, ertelenmiş taklit puanı ve ifade edici dil sözcük dağarcığı arasında ilişki bulunmuş, alıcı dil sözcük dağarcığı ile ilgili ise herhangi bir ilişki saptanamamıştır. Dil becerileri ile ilgili incelemede de alıcı ve ifade edici dil sözcük dağarcığı arasında ilişki tespit edilmiştir. Bir başka deyişle, alıcı dil sözcük sayısı fazla olan OSB tanımlı çocukların ifade edici sözcük sayılarının da fazla olduğu ortaya çıkarılmıştır (Şengül, 2018).

OSB tanımlı çocukların biçim-sözdizim dil özelliklerinin incelendiği çalışmasında Servi (2018) 23 çocuğun doğal dil örneği analizini yapmış ve bu çocukların ortalama sözcük uzunluğu, toplam biçimbirim sayısı, isimlere ve eylemlere gelen biçimbirimler, eylemsi sayısı ve yan tümce oranı gibi biçim-sözdizimsel özellikler bakımından akranlarından daha düşük bir performans sergilediğini ortaya çıkarmıştır. Bunun dışında, bu çocukların, biçimbirim atma, ekleme ve bir biçimbirim yerine başka bir biçimbirimi kullanma biçiminde yaptığı hataların akranlarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Küçük Doğaroğlu (2019) OSB tanımlı 15 çocukta anlambilimsel bilgiyi sözcük genişliği ve sözcük derinliği alt ulamalarında incelemiş ve sözcük genişliği için öykülemeyle alınan dil örneğini, sözcük derinliği için "Sözcük Derinliği Testi"ni, sözel çalışma belleği için ise "Anlamsız Sözcük Tekrarı Testi"ni kullanmıştır. Çalışmanın sonucunda sözcük genişliği, sözcük derinliği ve sözel çalışma belleği bakımından OSB tanımlı çocuklar down sendromlu çocuklardan daha iyi, normal gelişim gösteren akranlarından ise daha kötü bir performans sergilemiştir.

OSB tanımlı çocukların konuşma konusunda akranlarına kıyasla gecikme yaşamalarından ve görsel uyaranlar aracılığıyla bilgiyi daha iyi kavrayabildiklerinden yola çıkılarak video ile model olma yönteminin faydalı olup olmadığını test ettikleri çalışmalarında Pekel ve ark. (2019) tek denek üzerinde incelemeler yapmış ve bu yöntemin deneğe sözel iletişim becerilerinin öğretiminde fayda sağladığını ortaya çıkarmıştır.

Müzik eğitimi ve müzik etkinliklerinin otizmli çocukların gelişiminde destekleyici bir etkiye sahip olduğundan yola çıkılarak aynı etkinin bu çocukların konuşma becerileri üzerinde de olup olmadığını ortaya çıkarılması amacıyla yapılan bir çalışmada, iki denek üzerinde deneysel bir analiz yapılmış ve tek başına yeterli olmasa da çocuk şarkılarının konuşma bozukluklarının terapisiyle birlikte şarkılardaki sözcüklerin kavramların öğretilmesinde destekleyici bir etkisinin olduğu ortaya çıkarılmıştır (Oyman Özorak, 2019).

Gündoğdu (2019) sözcüklerin işitsel eşlemesi öğretiminin OSB tanımlı üç çocuğun sözcük taklidinde söyledikleri sözcüklerin anlaşılabilirliğini etkileyip etkilemediğini TİGE I ve II'den alınan sözcük listelerini kullanarak araştırmış ve çalışmanın sonucunda hem sözcük taklidinin çocuğa aşina olmayan kişiler tarafından anlaşılır olduğu hem de sözcük taklidi anlaşılabilirliğinin farklı sözcüklere genellenebildiği ortaya çıkarılmıştır.

Dargut Güler (2019) mobil teknoloji tabanlı bir öğrenme ortamı geliştirmek amacıyla sosyal öyküler üzerine kurulu öykü haritası yönteminin kullanıldığı bir tablet uygulaması geliştirmiş ve bunun OSB tanımlı üç çocuğun bilişsel becerilerini nasıl etkilediğini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Buna göre, mobil sosyal öykü haritası, bu üç çocuğun dinlediğini anlama becerisi ile sosyal becerileri üzerinde olumlu bir etki yaratmış ve bu olumlu etki ebeveynler ve öğretmenler tarafından da teyit edilmiştir.

Farklı bir dil edinim sürecinde sözlü tekrarlarla yapılan okumanın etkisi hafif otizm tanımlı üç çocuk üzerinde "Dolch Side Word Testi", "Woodcock-Johnson" testi kullanılarak değerlendirilmiş ve çalışmanın sonucunda İngilizcede genel akıcılık ve anlama becerisini arttırmada olumlu bir etkiden söz edilebileceği ortaya çıkarılmıştır (Kahraman & Tekşen, 2019).

Barut (2019) OSB tanımlı altmış çocuğun alıcı ve ifade edici dil sözcük bilgisini Türkçe İfade Edici ve Alıcı Dil Sözcük Testi'ni (TİFALDİ), sesletim becerilerini ise Ankara Artikülasyon Testi'ni (AAT) kullanarak değerlendirmiş ve çalışmanın sonucunda değerlendirilen tüm dilsel alanlar açısından bu çocukların normal gelişimlerine göre daha düşük bir performans sergilediğini ortaya çıkarmıştır.

Yıldırım (2019) da OSB tanımlı üç çocuğun ifade edici dil becerileri üzerinde sınıf içi temel tepki öğretiminin bir etkisi olup olmadığını "ne, neden, ne zaman, nerede ve kim" sorularının cevaplarının öğretilmesi çerçevesinde araştırmış ve çalışmanın sonucunda bu öğretim tekniğinin tüm soruların cevaplanmasında bir etkisinin olduğunu ortaya çıkarılmıştır.

Akran etkileşiminin OSB tanımlı bir çocuğun dil ve oyun becerilerine etkisini incelediği çalışmasının dille ilgili değerlendirmesinde Erdoğan (2019) hikâye anlatma becerisi için yedi resimden oluşan bir öykü betimleme testi kullanmış ve sonuçta akran etkileşiminin bu becerinin kazandırılmasında etkili olduğunu, farklı materyaller, kişiler ve ortamlarda tekrarlanarak genellenebildiğini, üç haftalık süreçte de bu becerinin korunduğunu ortaya çıkarmıştır.

OSB tanımlı doksan yedi çocuğun sözcük dağarcığı gelişimlerini TEDİL ve TİGE I/II kullanarak altı ay aralıkla üç kez incelediği çalışmasında Aksu (2019) bu çocukların alıcı dil sözcük bilgisinin ifade edici dil sözcük bilgisinden daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ancak, süreçteki gelişimleri açısından değerlendirildiğinde bu çocukların ifade edici dil sözcük bilgisinin daha hızlı geliştiği görülmüştür. Eğitim ortamının ve haftalık eğitim saatinin sözcük dağarcığı gelişimini etkileyen faktörler arasında yer aldığı yine aynı çalışmadan elde edilen bir diğer sonuçtur.

Bir başka çalışmada, dil ve bilişsel gelişimde etkisi olduğu bilinen taklit becerileri OSB tanısı almış 20 çocuk üzerinde değerlendirilmiş ve sonuçta bu çocukların hem jestleri hem de nesnel eylemleri kendiliğinden taklit etme becerilerinde yaşlarına kıyasla daha düşük bir performans, yapılandırılmış taklit becerilerinde ise benzer bir performans sergiledikleri bulunmuştur (Taylan, 2020).

Dil ve iletişim açısından problem yaşayan OSB tanılı çocukların bu becerilerinin gelişiminde jest kullanımının önemli olduğundan yola çıkılarak yapılan bir başka çalışmada, otuz çocuk ebeynleri ile birlikte değerlendirilmiş ve çalışmanın sonucunda bu çocukların jest kullanımının akranlarına kıyasla daha düşük olduğu, çocukların annelerinin de özellikle sosyal etkileşim, davranış düzenleme gibi jest kategorilerinde normal gelişim gösteren çocukların annelerinden daha düşük bir jest kullanımına sahip olduğu ortaya çıkarılmıştır (Bülbül ve ark., 2020).

Sözel iletişim becerilerinde sorunların yaşandığı otizmde "Temel Tepki Öğretimi"nin ne derece faydalı olduğunu OSB tanılı üç çocuk üzerinde değerlendirdiği çalışmalarında Demirtaş ve Aykut (2021) 40 dakikalık toplam 15 öğretim oturumu planlamış ve bu uygulama sonrasında çocukların amaçlı sözel iletişim becerilerinin kullanımında artış olduğu, farklı ortam ve kişiler söz konusu olduğunda da bu becerilerin etkin olduğu ve öğretim tamamlandıktan sonraki üç haftalık süreçte de bu becerilerin korunduğu ortaya çıkarılmıştır.

Servi ve Acarlar (2021) OSB tanılı 18 çocuğun sohbet bağlamında alınan dil örneklerini ortalama sözce uzunluğu, eylemsi sayısı, ad ve eylem biçimbirimlerinin sayısı, çabalamalar, bağımlı biçimbirim hatalarının da yer aldığı biçimbirimsel özellikleri açısından karşılaştırmış bu çocukların akranlarına kıyasla daha fazla biçimbirimsel hata yaptığını ortaya çıkarmıştır.

Aslan ve Acarlar (2022) sözel OSB tanılı 36 çocuğun sözel dil performansını AAT ile, sesbilgisel düzeylerini ise TEDİL ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda, bu çocukların sesbilgisel becerilerde kronolojik yaşlarına göre düşük bir performans sergiledikleri ve dil kullarımlarında sesbirimsel hatalar yaptıkları ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, bu çocukların sözel dil performansları ile sesbilgisel düzeyleri arasında ters bir orantı olduğu belirlenmiştir. Buna göre, çocukların sözel dil performansı arttıkça hata sayıları azalmaktadır.

Servi (2022) OSB tanılı 15 çocuğun alıcı ve ifade edici dil becerilerini akranlarıyla karşılaştırdıkları çalışmasında TEDİL testini kullanmış ve çalışmanın sonucunda bu çocukların dil becerilerinde akranlarına kıyasla daha düşük bir performans sergilediği ve otizm derecesinin artmasının alıcı ve ifade edici dil performanslarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Türkiye'de özellikle OSB tanısı olan çocukların dil becerilerine yönelik akademik çalışmalar hakkında genel bir değerlendirme yapılmasına olanak sağlayan bu çalışmada, Google Akademik arama moturu aracılığıyla taranarak bulunan akademik çalışmalar betimlenmiştir. Çalışmada, 2000'lerden itibaren OSB'nin sıklığının artmasıyla birlikte OSB'nin nedeni, tedavisi gibi konular üzerinde yapılan çalışmaların sayısında da artış olduğu ve bu çalışmaların yıllara, işlevlere, becerilere ve alanlara göre sınıflandırmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde bu alandaki akademik çalışma sayısının özellikle 2018 ve 2019 yıllarında artış gösterdiği görülmüştür. OSB tanılı çocukların genel değerlendirmelerinin yapıldığı çalışma sayısının oldukça fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Akademik çalışmalarda büyük çoğunlukla deneysel çalışmalar yapıldığı ve çeşitli testler uygulanarak katılımcıların mevcut durumlarının analiz edildiği görülmüştür. Testlerde temel alınan işlevlere bakıldığında sosyal becerilere yönelik işlevlerin ağırlıkta olduğu, alıcı ve ifade edici dil becerilerinin ise çoğunlukla mevcut testlerin alt testleri çerçevesinde değerlendirildiği, doğrudan bu becerilerdeki performans değerlendirmelerinin sınırlı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda, farklı veritabanlarında, genişletilmiş yıl aralıkları temel alınarak yeni anahtar sözcükler kullanılarak yapılacak taramalarla başka bulguların elde edileceği ve bu sayede daha az inceleme nesnesi olan konularla ilgili olarak OSB tanılı bireylerde yeni çalışmalar yapılmasına olanak tanınacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – E.C.K.; Tasarım – E.C.K., A.Ö.V.; Denetleme – E.C.K., A.Ö.V.; Kaynaklar – E.C.K., A.Ö.V.; Malzemeler – E.C.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi – E.C.K., A.Ö.V.; Analiz ve/veya Yorum – E.C.K.; Literatür Taraması – E.C.K., A.Ö.V.; Yazıyı Yazan – E.C.K., A.Ö.V.; Eleştirel İnceleme – E.C.K., A.Ö.V.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – E.C.K.; Design – E.C.K., A.Ö.V.; Supervision – E.C.K., A.Ö.V.; Resources – E.C.K., A.Ö.V.; Materials – E.C.K.; Data Collection and/or Processing – E.C.K., A.Ö.V.; Analysis and/or Interpretation – E.C.K.; Literature Search – E.C.K., A.Ö.V.; Writing Manuscript – E.C.K., A.Ö.V.; Critical Review – E.C.K., A.Ö.V.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declare that this study had received no financial support.

Kaynaklar

- Akın Bülbül, İ., Özdemir, S., & Töret, G. (2020). Otizm spektrum bozukluğu olan ve tipik gelişim gösteren çocukların ve annelerinin jest kullarımlarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(1), 23–48. [\[CrossRef\]](#)
- Akkaya Yılmaz, H. (2017). *Yüksek işlevli otizmlili bireylerin düşünce içeriğini incelemek* [Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.

- Aksan, D. (2017). *Türkçenin gücü*. Bilgi Yayınevi.
- Aksu, İ. (2019). 3;00 – 5;11 yaş diliminde bulunan otizm spektrum bozukluğu tanılı çocukların sözcük dağarcığı gelişimlerinin bir yıl süre ile izlenmesi [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.
- Alak, G. (2018). *Okul öncesi dönemde sözel olmayan otizm spektrum bozukluğu tanılı çocukların söz öncesi becerilerinin gelişiminde anne yanıtlayıcılığının etkisinin boylamsal incelenmesi* [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. Açık Erişim sistemi. Amerikan Psikiyatri Birliği. (2005). *Psikiyatride hastalıkların tanımlanması ve sınıflandırılması el kitabı, eniden gözden geçirilmiş dördüncü baskı, (DSM-IV-TR)* (Koroğlu, E., 4 Baskı). Hekimler Yayın Birliği. (Orjinal yayın tarihi 2000)
- Aslan, S., & Acarlar, F. (2022). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların sesbilgisel özelliklerinin incelenmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 615–626. [CrossRef]
- Barut, H. M. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda alıcı ve ifade edici kelime bilgisinin ve artikülasyon becerilerinin değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.
- Bozkuş-Genç, G. (2017). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara soru sorarak iletişim başlatmanın kazandırılmasında temel tepki öğretiminin etkileri* [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.
- Ceylan, M., Laçın, E., & Çetin, E. (2018). Tekrarlı okuma yönteminin otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin okuma hatalarına ve okuma hızlarına etkisi. *International Journal of New Approaches in Special Education*, 1(1), 22–45.
- Dargut Güler, T. (2019). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların bilişsel ve sosyal becerilerinin geliştirilmesinde mobil sosyal öykü haritaları kullanımı* [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.
- Darıca, N., Abidoğlu, Ü., & Gümüşçü, Ş. (2005). *Otizm ve otistik çocuklar*. Özgür Yayıncılık.
- Demirtaş, Ş., & Aykut, Ç. (2021). Temel tepki öğretiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara sözel iletişim becerilerinin kazandırılmasında etkililiği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), 430-449
- Doğru, S. Y., & Çetingöz, D. (2017). Duyu eğitiminin otistik çocukların alıcı dil gelişimine etkileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(5), 1819–1834.
- Ege, P. (2006). Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 1–28.
- Erdoğan, F. K. (2019). *Akran etkileşiminin otizm spektrum bozukluğu olan bir bireyin dil ve oyun gelişimine etkisinin incelenmesi* [Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Açık Erişim sistemi.
- Gündoğdu, M. (2019). *Otizimli bireylere sözcüklerin işitsel eşlemesi becerisinin kazandırılmasının sözel taklit becerisinde söylenen sözcüklerin anlaşılabilirliğine etkisi* [Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.
- Kahraman, A., & Tekşen, C. (2019). Sözlü tekrar eden okumaların dil öğrenen otizimli çocuklarda etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 61, 223–234.
- Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Klinik Psikiyatri*, 3(4), 263–268.
- Kaya Döşlü, P. (2016). 3-6 yaş grubu otizimli ve normal gelişim gösteren çocukların sözcük dağarcığı düzeylerinin incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi, Çaçğ Üniversitesi]. Açık Erişim sistemi.
- Kelley, E. (2011). Language in ASD. In D. A. Fein (Ed.), *Neuropsychology of Autism* (pp. 123–137). Oxford Press.
- Küçük Doğaroğlu, T. (2019). *Semantik bilgi ve sözel çalışma belleği ilişkisinin gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda incelenmesi* [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. Açık Erişim sistemi.
- Kurnaz, E. (2018). *Otizimli bireylere karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ortak dikkat davranışlarının öğretiminde ipucunun giderek artırılmasıyla öğretimin etkililiği* [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi]. Açık Erişim sistemi.
- Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., & Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The Lancet*, 392(10146), 508–520. [CrossRef]
- Oğuz, H. (2015). Aşamalı tümce geliştirme uygulamalarının otizimli çocukların cümle gelişimine etkisi: Vaka çalışması. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(1) 666–672.
- Ökcün-Akçamuş, M. Ç. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda taklit, oyun, jestler ile sözcük dağarcığının ilişkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(3), 673–684. [CrossRef]
- Ökcün-Akçamuş, M. Ç., Acarlar, F., & Alak, G. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda taklit türlerinin oyun karmaşıklığı ve sözcük dağarcığı ile ilişkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(4), 747–775.
- Oyman Özorak, Ö. (2019). Otizimli çocuklardaki konuşma problemlerine çocuk şarkılarının etkilerinin öğretmenlerin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 91–108.
- Pekel, E., Çavuş, H., & Bektaş, F. L. Ö. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi öğrencilerine iletişim becerilerinin öğretiminde video ile model olma yönteminin etkililiği. In *Engelsiz Bilişim 2019* (ss. 52–58). Manisa Üniversitesi Yayınları.
- Şengül, Y. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların nesnel oyun ve taklit becerilerinin alıcı ve ifade edici dil sözcük dağarcığı ile ilişkisi* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Açık Erişim sistemi.
- Servi, C. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların biçim-sözdizimsel dil özelliklerinin incelenmesi* [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.
- Servi, C. (2022). Türkçe konuşan otizimli çocukların dil özellikleri. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 7(19), 2133–2166.
- Servi, C., & Acarlar, F. (2021). Türkçe konuşan otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda biçimbirimbilgisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 918–952. [CrossRef]
- Sütçü, T. S., Aydın, A., Irmak, Y. T., Mortan, O., Sevi, E. S., Özmen, L. Z., & Şengün, E. (2008). Otizmde dil ve iletişim özelliklerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(3), 139–148.
- Tager-Flusberg, H., Paul, R., & Lord, C. (2005). Language and communication in autism. In F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin, & D. Cohen (Eds.), *Handbook of autism and pervasive developmental disorders: Diagnosis, development, neurobiology, and behavior* (ss. 335–364). John Wiley & Sons, Inc.
- Taylan, S. B. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu olan ve tipik gelişen çocuklarda modeli taklit etme ve modelin niyetini anlama düzeylerinin karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Açık Erişim Sistemi.
- Topbaş, S. (2017). *Dil ve kavram gelişimi*. Kök Yayıncılık.
- Wing, L., & Potter, D. (2002). The epidemiology of autistic spectrum disorders: Is the prevalence rising? *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 8(3), 151–161. [CrossRef]
- Yıldırım, T. (2019). *Sınıfıçi temel tepki öğretiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ifade edici dil becerileri üzerindeki etkisi* [Yüksek Lisans Tezi, Biruni Üniversitesi]. Açık Erişim sistemi.